دانشگاه مذاهب اسلامي الگويي براي وحدت بين مسلمين و برون‌رفت از بحران‌هاي كنوني جهان اسلام

دانشگاه مذاهب اسلامي الگويي براي وحدت بين مسلمين

و برون‌رفت از بحران‌هاي كنوني جهان اسلام

علي اميني ـ ايوب شافعي پور

چكيده

هدف اين پژوهش تبيين نقش دانشگاه مذاهب اسلامي در وحدت بين مسلمانان و برون‌رفت از برخي بحران‌هاي كنوني جهان اسلام است. روش پژوهش از نوع توصيفي- تحليلي و زمينه‌يابي است. دانشگاه مذاهب اسلامي يكي از مراكز آموزشي جهان اسلام با هدف تقريب و وحدت اسلامي است كه با ايجاد سرفصل‌هاي تقريبي و مقارن و جذب دانشجويان و اساتيد شيعه و اهل سنت از داخل و خارج ايران، ايجاد انجمن‌ها و تشكل‌هاي دانشجويي، چاپ نشريات مقارن در علوم اسلامي، اعطاي مجوز نشريات براي دانشجويان مذاهب اهل سنت، برگزاري همايش‌هاي بين‌المللي و به طور كلي از طريق آموزش، پژوهش و فرهنگ، سعي در تقريب و وحدت

بين مسلمانان جهان اسلام و ايجاد راه‌حل‌هايي براي خروج از برخي بحران‌هاي جهان اسلام، به عنوان يكي از مراكز بين‌المللي در جهان اسلام را داشته است.

كليد واژگان: دانشگاه مذاهب اسلامي، وحدت، تقريب، بحران، جهان اسلام، راه‌كارها.

مقدمه

در شرايطي كه جهان اسلام امروزه با مشكلات عديده اي در حوزه هاي مختلف روبه رو است و در چنين روزگاري كه جهان اسلام آماج حملات بي‌رحمانه دشمنان خود قرار گرفته، وحدت و همدلي فرزندان امت مي‌تواند گره‌گشاي بسياري از مشكلات و چالش‌ها باشد. مسئله وحدت اسلامي و تقريب مذاهب از ديرباز مورد توجه علما و دلسوزان دين مبين اسلام قرار گرفته است. مؤسسات، نهادها، سازمان‌ها و مجامع زيادي در همين راستا در اقصي نقاط جهان تأسيس شده است. يكي از اين نهادهاي علمي، دانشگاه مذاهب اسلامي بوده و هدف از تأسيس آن لبيک گفتن به امر وحدت و تقريب كه فرمايش خداوند در قرآن « وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلا تَفَرَّقُوا[1]» بوده است و با جذب انديشمندان امت، اعم سني و شيعه و پياده كردن برنامه‌هاي آموزشي، پژوهشي ، فرهنگي تقريبي و تربيت نسلي اسلامي تقريبي توانسته است قدم‌هاي خوبي در گسترش تقريب مذاهب، فرهنگ گفتگو، تسامح، توليد دانش تقريبي بردارد. دانشگاه به جهت نقش ويژه فرهنگي، اجتماعي و سياسي خود، همواره از اهم امور و مبدأ همه تحولات جامعه است، و از آنجا كه دانشگاه مذاهب اسلامي براي نيل به اهداف وحدت و تقريب مذاهب اسلامي تأسيس شده است مي‌تواند يكي از عوامل برون‌رفت از بحران‌هاي كنوني جهان اسلام باشد كه يكي از موضوعات بيست و نهمين كنفرانس بين‌المللي وحدت اسلامي است.

نويسندگان[2] در پژوهش حاضر در سه قسمت آموزش، فرهنگ و پژوهش به تبيين جايگاه دانشگاه مذاهب اسلامي در پيشبرد تقريب و وحدت اسلامي و نقش اين دانشگاه در برون‌رفت و حل برخي از بحران‌هاي سر راه تقريب و وحدت اسلامي در جهان اسلام پرداخته‌اند.

شايان ذكر است جدا از ذكر منابع در ارجاع دهي مطالب، مشاهدات و تجربيات نويسندگان مقاله هم از آنجا كه از فارغ تحصيلان و دانشجويان دانشگاه مذاهب اسلامي مي باشند و از نزديک مسائل، مباحث، تشكيلات و برنامه هاي آموزشي، پژوهشي و فرهنگي دانشگاه را تجربه و مشاهده كرده اند، اعمال شده

است.

تعاريف عملياتي

دانشگاه

دانشگاه، سازماني براي حفظ و اشاعه و ارتقاء دانش و مجهز با وسايل تحقيق و دادن تعليمات عاليه، و داراي حق اعطاي درجات دانشگاهي در رشته‌هاي معين است، كه مركب از مؤسسات يا مدارسي است كه در ايران به آن دانشكده اطلاق مي‌شود[3].

تقريب

تقريب عبارت است از نزديک شدن پيروان مذاهب اسلامي به يكديگر با هدف تعارف و شناخت يكديگر به منظور دست‌يابي به تأليف و اخوت ديني بر اساس اصول مسلم و مشتركات اسلامي[4].

وحدت اسلامي

وحدت اسلامي عبارت است از همكاري و تعاون پيروان مذاهب اسلامي بر اساس اصول مسلم و مشترک اسلامي و اتخاذ موضع واحد براي تحقق اهداف و مصالح عاليه‌ي امت اسلامي و موضع‌گيري واحد در برابر دشمنان اسلام و احترام به التزام قلبي و عملي هر يک از مسلمانان به مذهب خود[5].

مذاهب اسلامي

مقصود از مذاهب اسلامي آن دسته از مكاتب فقهي معروف اسلامي هستند كه داراي نظام اجتهادي منسجم و مستند به كتاب و سنت مي‌باشد. مذاهب فقهي به رسميت شناخته شده عبارت‌اند از: حنفي، شافعي، مالكي، حنبلي، اثني عشري، زيدي و اباضيه[6].

بخش اول: آموزش

آموزش يكي از مهم‌ترين اركان يک دانشگاه محسوب مي‌شود که اهميت به پويايي اين بخش و فعال بودن آن به سطح علمي و كيفي دانشجو كمک شاياني مي‌كند.

كتاب درسي دانشگاهي يكي از سه عامل اساسي در امر آموزش به شمار مي‌رود. اين سه عامل عبارت‌اند از: استاد، دانشجو و كتاب درسي، چنان چه كتاب درسي ناقص باشد و در تهيه و تدوين آن دقت كافي صورت نگيرد، امر آموزش، آن‌گونه كه شايسته است، صورت نمي‌گيرد[7]. اگر سرفصل‌هاي درسي مطابق نياز روز دانشجو، دانشگاه و اجتماع تنظيم شود، نتايج مثبت گران‌بهايي را به خود خواهد ديد. دانشگاه مذاهب اسلامي اين افتخار را دارد كه يكي از معدود و انگشت شمارترين دانشگاه‌هايي در جهان اسلام به شمار مي‌رود كه توانسته سرفصل‌هاي درسي خود را در مقاطع مختلف(كارشناسي، كارشناسي ارشد و دكتري) با توجه به هدف خود ـــ كه وحدت و تقريب بين مسلمين در ايران و در سطح جهان اسلام است ـــ تنظيم كند و از آموزش به عنوان ابزاري آكادميک در سطح بين‌الملل براي دستيابي به هدف والا و مقدس خود يعني تقريب و وحدت مسلمين سود جويد. در مجموع مي توان اين را گفت كه هدف اين است كه دانشگاه مذاهب اسلامي از تقريب علمي به تقريب عملي برسد و اين خود يكي از عوامل بسيار تأثيرگذار در برون‌رفت از برخي از شرايط بحراني در جهان اسلام است.

دانشگاه مذاهب اسلامي در اين راستا قدمي مهمي را به عنوان يكي از نهادهاي آكادميک و بين‌المللي جهان اسلام گذاشته و آن اين بوده كه سرفصل‌هاي درسي خود را با منابع احكام و فقه همه‌ي مذاهب اسلامي تنظيم كرده است، و به دانشجويان در اين دانشگاه فرصت آشنايي در همه‌ي رشته‌هاي علوم اسلامي با نظرات مذهب خود و غير از مذهب خود، در يک محيط علمي داده شده و فراهم آورده شده است.

اكنون براي اثبات مدعاي خود، نمونه‌هايي از سرفصل دروس مقرر در اين دانشگاه ذكر خواهد شد:

1. رشته علوم قرآن و حديث

اين رشته كه در همه‌ي دانشگاه‌ها و حوزه‌هاي علميه‌ي جهان اسلام از آن بهره مي‌برند و در خيلي از اين محيط‌هاي آموزشي فقط مطابق رأي و مذهب خود آن را فرا مي‌گيرند، در دانشگاه مذاهب اسلامي به صورت مقارن و مطابق رأي همه‌ي مذاهب اسلامي به دانشجويان در سه مقطع كارشناسي، كارشناسي ارشد و دكتري توسط اساتيد مجرب درجه يک كشور ايران اعم از شيعه و سني تدريس مي‌شود و دانشجويان از نظرات مفسرين شيعي و سني بهره خواهند برد و نظر محدثان شيعه و اهل سنت را بررسي مي‌كنند.

به عنوان نمونه، در دوره‌ي كارشناسي اين رشته در درس«تفسير ترتيبي» كتاب « مجمع‌البيان طبرسي» از كتب شيعي و «تفسير المنار شيخ محمد عبده و رشيد رضا» از علماي سنّي جزء سرفصل‌هاي اين درس گنجانده شده است.

در درس «تفسير موضوعي» دانشجويان كتاب «تفسير الميزان علامه طباطبايي» شيعي و «تفسير المنار و تفسير كبير فخر رازي» اهل سنت را به عنوان واحد درسي مي گذرانند.

در درس «علوم قرآني» كتاب «الإتقان سيوطي، امثال القرآن ابن قيم جوزيه، مباحث في علوم القرآن صبحي صالح» به عنوان منابع اصلي اين درس معرفي شده است كه همگي اهل سنت هستند ولي در پايتخت بزرگ‌ترين كشور شيعه‌نشين اين كتاب‌ها بدون هيچ تعصب خاصي تدريس و از آنها بهره برده مي‌شود.

در دوره‌ي كارشناسي ارشد اين رشته در درس تفسير قرآن كتاب تأويل مشكل القرآن ابن قتيبه اهل سنت و امالي سيد مرتضي شيعي به عنوان منابع اصلي اين درس برگزيده شده است.

در درس مفردات قرآن از كتاب تأويل مشكل القرآن ابن قتيبه، المصباح المنير فيومي و فروق اللغه ابوهلال عسكري به عنوان منابع اين درس معرفي شده است.

و در دوره‌ي دكتري در اين رشته در درس علم الحديث كتاب اضواء علي السنة المحمديه نوشته‌ي ابوريه و قواعد التحديث علامه قاسمي به عنوان منابع اصلي از آن‌ها استفاده مي‌شود و يا در درس تفسير دانشجويان از تفسير التبيان شيخ طوسي و تفسير الكشاف زمخشري به صورت تطبيق و مقارنه سود مي‌برند.

اين‌ها نمونه‌اي از چارت درسي رشته‌ي علوم قرآن بود كه دانشجويان اين دانشگاه در يک محيط علمي و آكادميک اين منابع را از همه‌ي مذاهب اعم از شيعه و سني مي‌خوانند و از آن بهره‌ي علمي كسب مي‌كنند. كه البته به علت به درازا نكشيدن بحث فقط نمونه‌هايي ذكر شد و اگر همه‌ي چارت‌هاي درسي تطبيقي و مقارنه‌اي دانشگاه را بخواهيم در آن مورد بحث كنيم مجالي ديگر مي‌طلبد.

2. رشته فقه و حقوق

يكي از راه‌هاي مهم تقريب بين مذاهب، بررسي منابع و مباني فقه تطبيقي است؛ چون با مراجعه به متون

و منابع اصيل و نظريات پيشوايان مذاهب، معلوم مي‌شود كه در بسياري از موارد اختلاف وسيع و عميقي وجود ندارد. علت بسياري از اختلافات اين است كه در شناخت مذهب رقيب، به جاي رجوع به كتاب‌ها و مستندات خود آن مذهب، شناختشان معطوف به كتاب‌ها و مستنداتي است كه ديگران درباره آن مكتب و مذهب نوشته‌اند و در اين كتاب‌ها، اصول و فروع آن مذهب به‌درستي منعكس نشده است[8].

از رشته‌هايي كه بسيار پويا و به روز در دانشگاه مذاهب اسلامي بوده و هست و انواع گرايش‌ها از مذاهب اسلامي را به خود ديده است، رشته‌ي فقه و حقوق بوده است. اين رشته در سه مقطع كارشناسي، كارشناسي ارشد و دكتري در گرايش‌هاي مختلف وجود دارد و دانشجويان اين رشته علاوه بر دروس تخصص مذهب خود و آشنايي با آن، به صورت تطبيقي بين مذاهب اسلامي به فقه ديگر مذاهب هم آشنايي پيدا كرده و از نظرات ساير مذاهب نيز بهره مي‌برند.

كارشناسي:

1. فقه و حقوق شافعي: دانشجويان شافعي مذهب در اين رشته يک دوره كامل فقه مذهب خود را ياد مي‌گيرند، دروس تخصصي اين رشته توسط اساتيد مجرب شافعي مذهب تدريس مي‌شود، منابع اصلي اين درس در فقه كتاب فتح القريب ابوشجاع اصفهاني و الفقه المنهجي دكتر خن، البغا و الشربجي است و منابع فرعي فقهي آن مغني المحتاج خطيب شربيني، الام شافعي و الفقه الاسلامي و ادلته وهبة الزحيلي است. منابع اصولي آن الوجيز في اصول الفقه دكتر زيدان، اصول شاشي، لب الأصول قاضي زكرياي انصاري و... است، دانشجويان اين رشته علاوه بر دروس تخصصي خود، فقه، اصول و قواعد مقارن را به صورت تطبيقي با ساير مذاهب اسلامي مي‌خوانند و از آن بهره مي‌برند.

2. فقه و حقوق حنفي: دانشجويان حنفي مذهب اين رشته به طور كامل به فقه مذهب خود مسلط مي‌شوند، دروس تخصصي اين رشته توسط اساتيد بنام حنفي مذهب تدريس مي‌شود. منابع اصيل اين رشته عبارت‌اند از: مختر القدوري ابن جعفر بغداد، هدايه ي مرغيناني، رد المحتار ابن عابدين و .... دانشجويان اين رشته علاوه بر دروس تخصصي خود، فقه، اصول، و قواعد مقارن را به صورت تطبيقي با ساير مذاهب اسلامي مي‌خوانند و از آن بهره مي‌برند.

3. فقه و حقوق اماميه: دانشجويان شيعه‌ي اماميه در اين رشته، به فقه مذهب خود آشنا مي‌شوند، دروس تخصصي اين رشته توسط اساتيد مجرب حوزه و دانشگاه تدريس مي‌شود، منابع اين رشته در دانشگاه مذاهب اسلامي عبارت‌اند از : اللمعة الدمشقيه شهيد اول، المختصر النافع محقق حلي،

تحرير الوسيله امام خمينى(ره)، و فقه الامام جعفر الصادق، محمد جواد مغنيه. دانشجويان اين رشته علاوه بر دروس تخصصي خود، فقه، اصول، و قواعد مقارن را به صورت تطبيقي با ساير مذاهب اسلامي مي‌خوانند و از آن بهره مي‌برند.

4. فقه و حقوق زيدي: اين رشته كه كرسي فقه آن توسط علماي بنام زيدي مذهب، به تازگي در دانشگاه مذاهب اسلامي بنيان نهاده شده، گامي مؤثر در تقريب همه‌ي مذاهب اسلامي است و اين دانشگاه را به يكي از منحصر به فردترين دانشگاه‌ها در زمينه‌ي علم الخلاف تبديل مي‌كند. سرفصل‌هاي درسي اين رشته عبارت‌اند از: المجموع امام زيد، البحر الزخار ابن مرتضي، و ... (يادآور مي‌شود كه اين كرسي در تاريخ 18 بهمن‌ماه سال 1393 با حضور عالم زيدي مذهب، جناب شيخ مرتضي المحطوري افتتاح شد.[9])

5. فقه و حقوق مالكي: اين رشته‌ي درسي كه كرسي آن هم به تازگي در دانشگاه مذاهب اسلامي تأسيس شده است، توانسته گام مؤثر دانشگاه را در راه وحدت جهان اسلام بيش از پيش پررنگ و ثمربخش كند. سرفصل‌هاي اين رشته عبارت‌اند از: المدونة الكبري امام مالک، اقرب المسالک، مختصر علامه خليل، جواهر الاكليل و ...(اين كرسي در تاريخ 29 بهمن سال 1392 با حضور عالمان مالكي مذهب از تونس و سودان، جناب شيخ احمد بابكر خليل عيسي و دكتر علي العلوي افتتاح شد[10]).

6. فقه و حقوق اباضيه: اين رشته كه باز هم جزء نوپا ترين رشته‌هاي ايجاد شده در دانشگاه مذاهب اسلامي به شمار مي‌رود، از محكم‌ترين گام‌هاي عملي‌اي بود كه اين دانشگاه آن را برداشت و خود را جزء منحصر به فردترين دانشگاه‌هاي جهان اسلام قرار داد(اين كرسي در تاريخ 11 مهر سال 1392 توسط مفتي بزرگ اباضيه و كشور عمان، شيخ احمد بن حمد الخليلي افتتاح شد[11]).

كارشناسي ارشد

با توجه به نياز روز دانشگاه و دانشجويان دانشگاه مذاهب اسلامي در شناخت علمي از مذاهب يكديگر به صورت تخصصي دانشگاه مذاهب اسلامي درصدد پاسخ دادن به اين نياز، در رشته‌ي فقه در دوره‌ي كارشناسي ارشد، اقدام به دايركردن رشته‌ي فقه مقارن با گرايش‌هاي عمومي، جزا و خصوصي نمود. تا دانشجويان در اين دوره به صورت تخصصي به علم الخلاف پرداخته و تخصصاً با آن آشنا شوند.

1. فقه مقارن و حقوق عمومي اسلامي: هدف اين رشته آشنايي و شناخت دانشجويان با

فقه سياسي مذاهب مختلف فقهي است. سرفصل‌هاي مصوب اين رشته در درس فقه مقارن كتاب البيع امام خميني(ره)، كتاب الاحكام السلطانيهي ماوردي، فقه سياسي دكتر عميدزنجاني، فقه سياسي دكتر يوسف قرضاوي، آثار الحرب في الفقه الاسلامية دكتر وهبه الزحيلي و ... است كه سرفصلي كاملاً تقريبي و علمي از نظر منابع به شمار مي‌رود، كه از بدو تأسيس اين رشته در سال 1387 تا به كنون 55 پايان‌نامه با موضوعات مختلف در اين رشته توسط دانشجويان داخل و خارج از كشور نگاشته شده است كه همه‌ي اين پايان‌نامه‌ها با رويكردي تقريبي در علم الخلاف نوشته شده و طبق نظر همه‌ي مذاهب اسلامي به رشته ي تحرير درآورده شده است[12].

2. فقه مقارن و حقوق جزاي اسلامي: هدف از ايجاد اين رشته در دانشگاه آشنايي دانشجويان با مباحث جزايي فقه مذاهب اسلامي است، سرفصل‌هاي اين رشته مطابق با سرفصل‌هاي جزايي مذاهب مختلف فقهي است، مانند تكملة المنهاج آيت ا خوئي، تحريرالوسيله امام خميني(ره)، الفقه الإسلامي و ادلته دكتر وهبه الزحيلي و ... در اين رشته از بدو تأسيس(1387) تا كنون 55 پايان‌نامه با موضوعات جزايي مقارن و تطبيقي به تحرير درآمده است[13].

3. فقه مقارن و حقوق خصوصي اسلامي: هدف از ايجاد اين رشته در دانشگاه، آشنايي دانشجويان با مباحث مدني(طلاق، ازدواج، بيع، وقف، وصيت) به صورت مقارنه‌اي بين مذاهب مختلف اسلامي است. كه دانشجويان و اساتيد از كتاب‌هاي شيعه و سني در اين رشته بهره مي‌برند. در اين رشته از بدو تأسيس(1387) تاكنون 51 پايان نامه به‌صورت مقارنه‌اي و علم الخلاف به رشته ي تحرير درآمده است[14].

مقطع دكتري

در رشته‌ي فقه اسلامي در دوره‌ي دكتري نيز دانشگاه مذاهب اسلامي نيز با تأسيس رشته‌ي فقه و مباني حقوق اسلامي از قافله نه تنها عقب نبوده بلكه به خاطر اين كه در اين رشته برخلاف ساير دانشگاه‌ها كه فقط فقه يک مذهب خاص را مي‌خوانند، دانشگاه مذاهب اين رشته را به صورت مقارنه‌اي و تطبيقي بين مذاهب اسلامي تدريس مي‌كند.

3. تاريخ اسلام

يكي از رشته‌هايي كه در يک دانشگاه اسلامي همواره يكي از رشته‌هاي ثابت آن دانشگاه بوده، رشته

تاريخ اسلام است، كه اگر با شيوه‌ي علمي و با بهره گرفتن از منابع همه‌ي فرق و مذاهب اسلامي باشد، كمک شاياني به رفع اختلافات در جهان اسلام خواهد كرد، دانشگاه مذاهب اسلامي نيز اين رشته را در سه مقطع كارشناسي، ارشد و دكتري تأسيس كرده است و توسط اساتيد مجرب شيعه و سني تدريس مي‌شود. برخي از سرفصل‌هاي مصوب دانشگاه در اين رشته عبارت است از: كتاب اسلام و غرب ابوالحسن ندوي، نبرد سنت‌ها محمد قطب، الاسلام و العلمانيه دكتر يوسف قرضاوي، تاريخ اسلام كمبريج، تاريخ امپراتوري عثماني و ... در دوره‌ي كارشناسي ارشد اين رشته تا به حال 19 پايان‌نامه با موضوعات تاريخي اسلامي توسط دانشجويان شيعه و سني به تأليف درآمده است.[15]

4. فلسفه و عرفان اسلامي

اين رشته در دو مقطع كارشناسي و ارشد در دانشگاه مذاهب اسلامي وجود دارد، در اين رشته دانشجويان با نظرات فلسفي و عرفاني دانشمندان شيعه و سني آشنا مي‌شوند، برخي از منابع اين رشته در دانشگاه عبارت است از: مقالات الاسلاميين ابوالحسن اشعري، المعني قاضي عبدالجبار، كشف المراد علامه حلي، تاريخ فلسفه ويل دورانت، و ... در اين رشته هم دانشجويان در مقطع كارشناسي ارشد به علت نوپا بودن اين رشته فقط يک پايان‌نامه به تأليف رسيده است[16].

5. اديان و مذاهب: در اين رشته دانشجويان علاوه بر آشنايي با مذاهب، با اديان آسماني و غير آسماني ديگر نيز آشنا مي‌شوند، كه گفتگوي با اديان ديگر، خود گامي مؤثر در برون‌رفت از بحران در جهان اسلام به شمار مي‌رود و دانشگاه مذاهب اسلامي نيز همواره بدان توجه داشته و با افتتاح اين رشته در دو مقطع كارشناسي و كارشناسي ارشد درصدد ارتباط با اديان و ايجاد همدلي اسلام و اديان ديگر برآمده است. برخي از سرفصل‌هاي مقرر براي اين رشته عبارت‌اند از: تاريخ جامع اديان جان ناس، مقارنه الاديان احمد شبلي، عهد عتيق، عهد جديد و... در اين رشته تاكنون 3 پايان‌نامه به تاليف رسيده است[17].

6. واحد درسي به نام فرهنگ تقريب يا أدب الإختلاف

اين درس براي دانشجويان دانشگاه مذاهب از هر مذهب و رشته‌اي، چه خارج و چه داخل از كشور توسط اساتيد شيعه و سني دانشگاه ارائه مي گردد، كه به بررسي چگونگي مديريت اختلافات بين مذاهب با هم مي‌پردازد، و نشان مي‌دهد و راهنمايي مي‌كند كه ما مسلمانان چگونه اختلافات را كنار گذاشته يا با آن كنار آمده و با هم در مقابل دشمن مشترک متحد باشيم. درس مذكور از دروسي است كه اولاً جزء دروس

اصلي و واحددار كليه‌ي رشته‌ها در دوره‌ي كارشناسي مي‌باشد، ثانياً به جز دانشگاه مذاهب اسلامي، چنين درسي در ديگر دانشگاه‌ها به چشم نمي‌خورد.و براي اين درس يک کتابي 2 جلدي تحت عنوان فرهنگ تقريب 1و2 توسط دانش آموختگان نخبه دانشگاه تألیف شده است.

در واقع اين گزارش مختصر و مستندي از رشته‌هاي درسي دانشگاه مذاهب اسلامي که هدف از بيان آن، نشان دادن اين بود که اين دانشگاه با ايجاد رشته‌هاي مقارن بين مذاهب اسلامي و بين اديان ديگر و قرار دادن سرفصل‌ها و منابع درسي از منابع شيعه و سني و دعوت از اساتيد شيعه و سني سعي در همدلي مسلمانان با هم و مسلمانان با اديان ديگر داشته است و از گسترش اين علم و دانش و شناخت همه مذاهب از هم، مي توان اين نتيجه را گرفت که دانشگاه مذاهب اسلامي نقش مهمي در راستاي تحقق وحدت اسلامي دارد.

7. دانشجويان

يكي از اركان مهم يک دانشگاه، هويت يک دانشگاه و در يک كلام ركن ركين يک دانشگاه، دانشجويان آن دانشگاه هستند که شايد يكي از اهداف مهم يک دانشگاه براي تأسيس شدن، تربيت دانشجو باشد؛ که بدون حضور و فعاليت علمي و فرهنگي آنان، نظام آموزش عالي رونقي نخواهد داشت.

فعاليت‌هاي فرهنگي دركنارآموزش و كسب علم در دانشگاه‌ها داراي اهميت و جايگاه بالايي است، قطعاً كانون‌ها، انجمن‌ها و تشكل‌هاي فرهنگي در يک دانشگاه، در ترويج فرهنگ دركنار علم كمک شاياني به اين جريان خواهند كرد. دانشجويان که موتور و محرک كار فرهنگي در دانشگاه‌ها هستند نقش به سزايي در ترويج فرهنگ در كنار علم ايفا مي‌كنند و هر قدر که تلاش و پيگيري آنان بيشتر باشد، فرهنگ جايگاه والاتري در كنار علم پيدا خواهد كرد.

دانشگاه مذاهب اسلامي از بدو تأسيس تاكنون بدين امر توجه ويژه‌اي داشته است و در جذب دانشجو سعي در تقسيم نمودن دانشجويان واجد شرايط از اقوام، مذاهب و كشورهاي گوناگون كرده است.

به عنوان مثال و نمونه، در اين دانشگاه علاوه بر دانشجويان شيعه مذهب، دانشجويان اهل سنت شافعي و حنفي نيز از اقصي نقاط ايران مانند: تركمن‌صحرا، كردستان، هرمزگان، سيستان و بلوچستان، خراسان و ديگر مناطق اهل سنت ايران در رشته‌هاي مذهب خود و ديگر رشته‌ها مشغول به تحصيل در كليه‌ي مقاطع هستند.

از آنجا كه نظام آموزش عالي براي بالا بردن توانمندي‌هاي خود بايد گزينه‌ي بين‌المللي شدن آموزش عالي را مدنظر قرار دهد و از طريق تقويت ارتباطات علمي در قالب همكاري آموزشي و پژوهشي موقعيت فعلي خود را ارتقاء بخشد[18]. از اين رو دانشگاه مذاهب اسلامي توانسته است چهره‌ي خود را به يک دانشگاه اسلامي در سطح بين‌الملل تبديل سازد، و با جذب دانشجو از كشورهاي مختلف، همچون: تاجيكستان ، قزاقستان ،افغانستان، تايلند، بوركينافاسو، ساحل‌عاج، مالزي، اندونزي، سودان، و ... و با تحصيل آن‌ها در دانشگاه سفيران تقريبي تربيت شده‌اند كه پيام وحدت و تقريب اسلامي را به گوش جهانيان مي‌رسانند كه اين خود عاملي مهمي براي ايجاد گسترش فرهنگ تقريب و برون‌رفت از برخي بحران‌هاي جهان اسلام به معناي واقعي خواهد بود.

8. فارغ تحصيلان

اگر دانشجويان و فارغ‌التحصيل دانشگاه مذاهب اسلامي را سفيران تقريب بناميم، در حال حاضر نزديک به 5000 سفير تقريب در ايران و ديگر كشورهاي اسلامي داريم. در واقع مي‌توان گفت كه دانشگاه تاحدي در اين زمينه كه يكي از اهدافش "تربيت انديشمند و كارشناس ديني براي داخل و خارج از كشور در سطح مذاهب مختلف اسلامي[19]" بوده ، موفق شده است. دانشگاه قريب به دو دهه است كه به تربيت نيروي متخصص در رشته‌هاي مختلف علوم اسلامي با رويكرد تقريب بين مذاهب اسلامي مشغول است و در اين زمينه توانسته است سرمايه عظيمي كسب كند كه امروز اكثر دانش آموختگان بومي و بين‌المللي اين دانشگاه، در اقصي نقاط كشور و جهان در مراكز علمي و فرهنگي بزرگ و كوچک مشغول كار و فعاليت هستند و رسالت دانشگاه را به‌عنوان سفير تقريب پياده مي‌كنند.

به طور كلي نتايج بين‌المللي شدن بخش آموزش در دانشگاه مذاهب اسلامي مي‌تواند اين گونه باشد:

1. تفاهم در ميان ملل افزايش مي‌يابد.

2. با حضور دانشجويان خارجي، محيط آموزشي براي دانشجويان بومي متنوع خواهد شد.

3. دانش‌آموختگاني تربيت مي‌شوند كه روحيه‌ي بين‌المللي دارند.

4. افزايش همگرايي ميان مذاهب مختلف اسلامي و اديان آسماني ديگر.

5. آشنايي دانشجويان بومي با مسائل مختلف بين‌المللي جهان اسلام و چالش‌هاي فراروي آن.

6. تبليغ براي دانشگاه در سطح بين‌المللي.

9. اساتيد

دانشگاه مذاهب اسلامي با هدف والايي مانند تحكم بخشيدن به فضاي وحدت و ايجاد همدلي در جهان اسلام، باز هم حركت و گامي بلند در بحث اساتيد برداشته است و با دعوت از اساتيد شيعه و اهل سنت در اين دانشگاه، توانسته هدف خود را در بحث تقريب از طريق اساتيد مشترک شيعه و سني تحكم بخشد.

10. شعبه‌هاي دانشگاه

دانشگاه مذاهب اسلامي براي پيشبرد هر چه بهتر اهداف والاي خود در همگرايي و تقريب بين مذاهب اسلامي، طي سال هاي اخير گامي بلند در اين راستا برداشته است و آن ايجاد چند شعبه از اين دانشگاه در مناطق مختلف اهل سنت ايران است.

اكنون علاوه بر شعبه مركزي واحد برادران و خواهران در تهران، شعبه‌ي خواهران و برادران در سنندج مركز استان كردستان، يكي از استان‌هاي اهل سنت نشين در سه رشته‌ي فقه و حقوق اماميه، فقه و حقوق شافعي و علوم قرآن و حديث نيز افتتاح شده است. يكي ديگر از شعب دانشگاه، در زاهدان مركز استان سيستان و بلوچستان يكي ديگر از استان‌هاي اهل سنت نشين در ايران است كه دانشجويان شيعه و اهل سنت برادر و خواهر، در دو رشته‌ي فقه و حقوق حنفي و فقه و حقوق اماميه به امر تحصيل مشغول‌اند و ديگر شعبه‌ي دانشگاه نيز در بندرعباس مركز استان هرمزگان يكي ديگر از استان‌هاي سني نشين ايران تأسيس شده است كه خواهران و برادران شيعه و اهل سنت در كنار هم در دو رشته‌ي فقه و حقوق شافعي و فقه و حقوق اماميه در حال تحصيل هستند.

ايجاد اين شعبه‌ها در استان‌هايي كه غالباً اهل سنت ايران بيشتر در آن جا ساكن هستند نشان از اين دارد كه دانشگاه مذاهب اسلامي توجه ويژه‌اي به بحث تقريب بين پيروان مذاهب اسلامي در ايران داده و

بدان نظري ويژه و خاص دارد.

بخش دوم: امور فرهنگي

يكي از قسمت‌هاي مهم يک دانشگاه، بخش امور فرهنگي آن است كه انجمن‌ها، تشكل‌ها، كانون‌هاي زيادي در اين بخش در حال فعاليت هستند. دانشگاه مذاهب اسلامي كه هدف خود را همواره وحدت و تقريب مي‌داند، از اين بخش هم به صورت‌هاي مختلفي در پيشبرد هدف والاي خود استفاده كرده و مي‌كند، كانون‌ها و تشكل‌ها و انجمن‌هايي كه دانشجويان شيعه و سني در كنار هم به كار فرهنگي مي‌پردازند. كه در ادامه به بعضي از آنها اشاره مي شود.

1. انجمن علمي فقه و حقوق شافعي: اين انجمن كه دانشجويان رشته‌ي فقه و حقوق شافعي در آن فعاليت مي‌كنند و توسط دانشجويان شافعي مذهب اداره مي‌شود، به فعاليت در زمينه‌هاي مختلف فرهنگي و علمي مي‌پردازد. اين انجمن تاكنون نشست‌هاي علمي زيادي را با موضوع امام شافعي و فقه او برگزار كرده است. اين انجمن از طرف دانشگاه مجوز چاپ نشريه‌ي علمي تخصصي در زمينه‌ي معرفت فقه شافعي و علوم اسلامي را داراست. كه تاكنون دو شماره از آن با نام «الجودي» به چاپ رسيده است و همه‌ي اعضاي آن را دانشجويان پيرو فقه شافعي تشكيل مي‌دهند، در هيئت تحريريه‌ي آن اساتيد بنام فقه شافعي حضور دارند و مديريت اجرايي آن را دانشجويان شافعي مذهب به عهده دارند و از اين حيث تنها مجله‌اي است كه از طرف فقه شافعي و شافعي مذهبان در دانشگاه‌هاي كشور ايران به چاپ مي‌رسد كه خود اهميت ويژه‌ تقريب و وحدت براي دانشگاه مذاهب اسلامي و آزادي مذاهب را مي‌رساند[20].

2. انجمن علمي فقه و حقوق حنفي: اين انجمن توسط دانشجويان رشته‌ي فقه و حقوق حنفي و حنفيان دانشگاه اداره مي‌شود، و به فعاليت فرهنگي و علمي در زمينه‌ي معرفت فقه حنفي و مذهب امام ابوحنيفه مي‌پردازد. اين انجمن تاكنون نشست‌ها و سمينارهاي زيادي را در رابطه با معرفت فقه حنفي و شخصيت امام ابوحنيفه برگزار كرده است. اين انجمن مانند انجمن علمي فقه و حقوق شافعي نيز، از طرف شوراي فرهنگي دانشگاه و كميسيون نشريات دانشگاه، مجوز نشريه‌ي علمي تخصصي در زمينه‌ي معرفت فقه حنفي و علوم اسلامي را دارد. كه تاكنون 4 شماره از آن با نام « نشريه ي امام ابوحنيفه» به چاپ رسيده است و از اين حيث باز هم تنها نشريه‌ي اي در دانشگاه‌هاي كشور است كه از طرف حنفي مذهبان، براي معرفت مذهب حنفي به چاپ مي‌رسد[21].

بخش سوم: پژوهش

اهميت پژوهش در توليد علم و گسترش مرزهاي دانش در عرصه جهاني بر كسي پوشيده نيست پيشرفت و توسعه زندگي بشر در همه موارد مرهون پژوهش است و راز پيشرفت دنياي امروز نيز در پژوهش نهفته است و تحقق اين امر بيشتر در دانشگاه اتفاق مي‌افتد. به همين منوال دانشگاه مذاهب اسلامي به‌عنوان يک مرکز آموزشي و پژوهشي تقريب گرا با پتانسيل‌هاي خوبي که دارد توانسته است از طريق راهبردهاي گوناگون پژوهشي در حوزه کتاب، مجلات علمي، کنفرانس‌هاي علمي و.... اهداف دانشگاه که همان تحقق وحدت اسلامي و تقريب مذاهب اسلامي را جامه عمل بپوشاند. معاونت پژوهشي دانشگاه مذاهب اسلامي از طريق برگزاري همايش‌هاي علمي مختلف و کرسي‌هاي آزاد انديشي، همچنين توليد و چاپ مجلات فقه مقارن، مطالعات تقريبي مذاهب اسلامي(فروغ وحدت)، مطالعات رسانه و امت و بسياري از امور ديگر، نقش بسزايي در تکوين و ترويج انديشه تقريب مذاهب اسلامي داشته است که در ذيل به تفصيل اهم برنامه‌ها و اقدامات انجام شده توسط معاونت پژوهشي خواهد آمد.

1. طرح‌هاي پژوهشي و کتاب:

از آنجا که شناخت مذاهب، يکي از راه‌هاي مهم تقريب مذاهب و همچنين بهترين وسيله براي اين شناخت و گسترش انديشه‌ تقريب کتاب مي‌باشد، دانشگاه مذاهب اسلامي با توليد محصولات پژوهشي متناسب با نيازهاي جامعه اسلامي تقريبي، از جمله تعداد زيادي از پايان‌نامه‌هاي دانشجويان تحصيلات تکميلي در حوزه مختلف فقهي، تاريخي و کلامي و... همچنين کتاب‌هاي مانند الفقه الحنفي، آيات الاحکام تطبيقي، همبستگي مذاهب اسلامي، فرهنگ تقريب و... توانسته است قدم‌هاي خوبي در اين زمينه بردارد هرچند با توجه به اهميت موضوع، دانشگاه بايد از تمام ظرفيت‌ها در اين زمينه در جهت گسترش و نهادينه کردن فرهنگ و انديشه تقريب مذاهب اسلامي از طريق توليد و انتشار کتاب، استفاده کند.

2. مجلات علمي دانشگاه

دانشگاه مذاهب اسلامي در چارچوب تحقق اهداف پژوهشي دانشگاه با استفاده از توانايي‌ها و قابليت‌هاي دانشجويان و دانش‌آموختگان براي گسترش فرهنگ تقريب در ميان دانش‌پژوهان و ديگر مخاطبان عمومي و اطلاع‌رساني و گسترش پژوهش و توليد علم در قلمرو علوم اسلامي ، ديني و تقريب متناسب با اهداف و فعاليت‌هاي دانشگاه، مجلات علمي" فقه مقارن با درجه علمي – پژوهشي[22]، مطالعات تقريبي مذاهب اسلامي با درجه علمي – ترويجي[23] ، مطالعات رسانه و امت و..... را منتشر مي‌کند. به نظر مي رسد اين مجلات درگسترش مشترکات اسلامي و تأکيد بر سرنوشت مشترک امت اسلامي، معرفي شخصيت‌هاي تقريبي، انديشه‌هاي تقريبي، رفع شبهات، نقش مکتب اهل‌بيت نقش مهمي را ايفا مي‌کنند. در واقع مي‌توان گفت

مجلات دانشگاه يكي از راهكارهاي عملي در جهت تقريب بين مذاهب اسلامي و نهادينه كردن فرهنگ تقريب در ميان نخبگان و دانشگاهيان مي‌باشد.

3. كرسي‌هاي آزاداندیشي

معاونت پژوهشي دانشگاه مذاهب اسلامي در راستاي اجراي منويات رهبر معظم انقلاب اسلامي، در خصوص ضرورت راه‌اندازي كرسي‌هاي مناظره، نقد، نظريه‌پردازي و آزاداندیشي در دانشگاه‌ها در جهت نهادينه كردن آزادي بيان و تضارب آراء با رعايت اخلاق و منطق گفت‌وگو و ايجاد فضاي مناسب براي طرح و بيان انديشه‌هاي نو[24] بخصوص در حوزه تقريب مذاهب اسلامي و همزيستي اسلامي و .....اقدام به برگزاري كرسي‌هاي نظريه‌پردازي و آزاداندیشي با عناوين مختلف كرده است ازجمله كرسي‌هاي برگزار شده مي‌توان به «بررسي جريان‌هاي تقريبي و تحليلي درباره مراكز تقريبي در جهان اسلام»، «ظرفيت‌هاي قانون جمهوري اسلامي ايران در هم‌گرايي مذهبي»، «وحدت اسلامي از منظر نظريه‌هاي همگرايي در روابط بين‌الملل» ، «تكفير و افراطي گريي از نظر فقه مالكي و.... مي‌باشد. دانشگاه در اين نشست‌ها در پي ايجاد فرصتي براي عرضه انديشه‌هايي است كه توسط صاحب‌نظران حوزه‌هاي مختلف در زمينه همدلي، همگرايي و اتحاد مسلمانان، پرورانده شده است. از آنجا كه بسياري از انديشه‌ها و افكار بديع در اين زمينه، فرصت مناسبي براي طرح در قالب مقالات و مكتوبات علمي نمي‌يابند و در صورت انتشار نيز تأثير زيادي در فضاي فكري جهان اسلام ايجاد نمي‌كنند، عرضه اين افكار و انديشه‌ها در نشست‌هاي علمي با حضور ديگر انديشمندان، كمک شاياني به گسترش ادبيات علمي ناظر به وحدت و همگرايي ميان مسلمانان خواهد داشت.

4. همايش و نشست علمي

همگرايي مذاهب اسلامي هدفي است مقدس كه دانشگاه مذاهب اسلامي به عنوان يک مركز علمي اسلامي و با استفاده از ظرفيت‌هاي بالاي اساتيد و دانشجويان خود از مذاهب گوناگون اسلامي و با برگزاري همايش‌ها و انتشار آثار علمي سعي در اجرايي كردن و پيشبرد آن در جهان اسلام داشته است. دانشگاه در طول سالهاي گذشته توانسته است همايش ها ونشست هاي زيادي در حوزه مختلف برگزار كند. در ذيل مختصري از چند همايش برگزار شده مي آيد.

همايش جوانان و جهان اسلام

اين همايش به همت دانشگاه مذاهب اسلامي و با مشاركت دفتر فرهنگي وزارت علوم، تحقيقات و فناوري، سازمان بين‌المللي آيسسيكو(ISESCO[25]) و سازمان بسيج دانشجويي كشور و مجمع اتحاد دانشجويان جهان اسلام در تاريخ 30 مهر سال 1390 برگزار گرديد.

اين همايش با رويكرد مباني معرفت‌شناسي تقريب مذاهب اسلامي و وحدت اسلامي در دو بخش اصلي و ويژه برگزار شد. در بخش اصلي مباحثي چون: مباني تقريب اسلامي، مديريت تقريب، تقريب و وحدت، آسيب‌شناسي تقريب، راهكارهاي قرآني تقريب و پرچم‌داران تقريب به بحث گذاشته شد. در بخش ويژه هم توليدات هنري تقريب كه در قالب‌هاي داستان، سفرنامه‌نويسي، شعر، خوشنويسي، نقاشي و طراحي خلق شده‌اند ارائه شد.

همايش سراسري اجتهاد در دوره معاصر

اين همايش در سال 1387 هـ.ش از سوي دانشگاه مذاهب اسلامي در تالار علامه اميني دانشگاه تهران با حضور عالمان برجسته‌ي شيعه و اهل سنت برگزار شد[26].

همايش علمي امربه‌معروف و نهي از منكر

اين همايش در سال 1387 هـ.ش از سوي دانشگاه مذاهب اسلامي با محوريت امربه‌معروف و نهي از منكر از ديدگاه مذاهب مختلف اسلامي با حضور انديشمندان شيعه و اهل سنت برگزار گرديد[27].

همايش بين‌المللي بررسي انديشه‌هاي بديع‌الزمان نورسي

اين همايش بين‌المللي در سال 1390هـ.ش با موضوع و محوريت انديشه‌ي علامه سعيد نورسي از انديشمندان كشور تركيه برگزار شد.

قرآن، سنت و اهل‌بيت(ع)، جهان اسلام و تقريب مذاهب اسلامي و هويت اسلامي و استكبارستيزي از محورهاي اصلي و موضوعات مورد بحث و بررسي در همايش بود.

ديگر همايش‌هاي بين‌المللي و داخلي كه دانشگاه مذاهب در راستاي اهداف والاي خود براي نشر فرهنگ تقريب و نزديكي دل‌هاي مسلمانان به يكديگر برگزار كرده است، مانند: همايش علمي بررسي آراء و

انديشه‌هاي سيد جمال‌الدين اسدآبادي و محمد عبده، نشست هم‌انديشي با دانشگاه‌هاي مهم جهان اسلام، نقش تقريب مذاهب اسلامي در گفتگوي تمدن‌ها، سمينار بررسي آراء و انديشه‌هاي امام ابوحنيفه و همايش بين‌المللي احكام فقهي مسائل نو پيدا.

نتيجه‌گيري

دانشگاه مذاهب اسلامي در دو دهه اخير با برنامه‌هاي منسجم علمي، آموزشي، پژوهشي و فرهنگي توانسته است نقش مهمي در پيشبرد فرهنگ تقريب و وحدت اسلامي و راهكارهايي مفيدي جهت خروج برخي بحران‌هاي جهان اسلام داشته است ازجمله:

1- تربيت نسلي تقريبي از دانشجويان شيعه و سني داخل و خارج از كشور در رشته‌هاي مختلف علوم اسلامي با ايجاد سرفصل‌هاي درسي تطبيقي بين مذاهب مختلف اسلامي با آموزش آنها در جهت نهادينه كردن تقريب علمي و عملي در جهان اسلام.

2- ترويج اهداف دانشگاه از طريق دانش‌آموختگان خارجي يا همان سفيران تقريب دانشگاه در جهان اسلام.

3- ايجاد شعبه‌هاي جديد از دانشگاه در مناطق اهل سنت نشين داخل كشور كه منجر به تقويت وحدت اسلامي در كشور شده است.

4- ايجاد تشكل‌ها و انجمن‌هاي دانشجويي شيعه و سني در جهت ترويج انديشه‌هاي تقريبي از طريق برگزاري نشست‌ها و انتشار مجلات.

5- ترويج تفكر تقريب در جهان اسلام با برگزاري سمينارها، كنفرانس‌هاي ملي و بين‌المللي، انتشار كتاب و مجلات علمي.

پيشنهادات

در آخر نگارندگان پيشنهاداتي در جهت پيشرفت و توسعه دانشگاه كه به پيشبرد وحدت، تقريب مذاهب و برون‌رفت از بحران جهان اسلام كمك خواهد كرد، ارائه مي نمايند.

1. ارتقاء كيفيت سطح آموزش كنوني دانشگاه در حد دانشگاههاي برتر كشور و دانشگاه هاي همسوي جهان اسلام.

2. راه‌اندازي رشتة هاي جديد متناسب با نيازهاي جهان اسلام از جمله رشته‌ي فلسفه اخلاق اسلامي، جامعه‌شناسي اسلامي ، انديشه‌هاي سياسي.

3. توسعة فضاي كالبدي دانشگاه.

4. فراهم كردن امكانات لازم براي تبديل به يک دانشگاه پژوهش محور.

5. ايجاد ارتباط علمي با دانشگاه‌هاي منتخب كشورهاي اسلامي بويژه الازهر.

6. راه اندازي شعبه جديد دانشگاه در كشورهاي اسلامي

7. تبادل استاد و دانشجو با ديگر دانشگاه‌هاي جهان اسلام.

منابع و مآخذ

1. قرآن كريم.

2. تسخيري، محمدعلي، رسالت ما تقريب در انديشه‌ها و وحدت در عمل، چاپ اول، مجمع جهاني تقريب مذاهب اسلامي- معاونت فرهنگي، تهران، 1391هـ.ش.

3. مصاحب، غلامحسين، دايرة‌المعارف فارسي، مؤسسه انتشارات فرانكلين، تهران، بي‌تا.

4. جمعي از نويسندگان، دايرة‌المعارف آموزش عالي، بنياد دانشنامه بزرگ فارسي، چاپ اول، تهران، 1383هـ.ش.

5. جمعي از انديشمندان اسلامي، راهكارهاي انديشه‌اي و كاربردي تحقق تقريب مذاهب اسلامي، مجمع جهاني تقريب مذاهب اسلامي _ معاونت فرهنگي ، تهران، 1390هـ.ش.

6. آموزش عالي و توسعه‌ي پايدار(مجموعه مقالات همايش) ، مؤسسه‌ي پژوهش و برنامه‌ريزي آموزش عالي و انتشارات فرهنگ دهخدا، چاپ اول، 1383هـ.ش.

7. مجله‌ي الجودي، شماره‌ي دوم، انجمن علمي فقه و حقوق شافعي، معاونت فرهنگي و دانشجويي، دانشگاه مذاهب اسلامي، پاييز و زمستان 1393هـ.ش.

8. مجله‌ي امام ابوحنيفه، سال چهارم، شماره‌ي چهارم، انجمن علمي فقه و حقوق حنفي، معاونت فرهنگي و دانشجويي، دانشگاه مذاهب اسلامي، بهار 1393هـ.ش.

9. مجموعه مقالات همايش اجتهاد در دوره‌ي معاصر، چاپ اول، دانشگاه مذاهب اسلامي، تهران، 1389هـ.ش.

10. مجموعه مقالات همايش علمي امربه‌معروف و نهي از منكر، چاپ اول، دانشگاه مذاهب اسلامي، تهران، 1387هـ.ش.

11. مجله‌ي فقه مقارن، سال دوم، شماره‌ي سوم، دانشگاه مذاهب اسلامي، بهار و تابستان 1393هـ.ش.

12. مجله‌ي مطالعات تقريبي مذاهب اسلامي، سال دهم، شماره‌ي 40، دانشگاه مذاهب اسلامي، تابستان 1394هـ.ش.

13. آرشيو آموزش و پژوهش دانشگاه مذاهب اسلامي.

14. بروشور معرفي دانشگاه مذاهب اسلامي.

15. سايت رسمي دانشگاه مذاهب اسلامي به نشاني: ir.ac.mazaheb.www

16. آيين نامه شوراي انقلاب فرهنگي در خصوص كرسي هاي آزاد انديشي

[1] - آل‌عمران: 103

[2] - نویسندگان این پژوهش، یکی دانشجوی کارشناسی ارشد این دانشگاه است که دوره‌ی کارشناسی را نیز در همین دانشگاه به پایان رسانده است، و یکی دیگر نیز فارغ‌التحصیلان این دانشگاه است که خود الآن کارمند این دانشگاه بوده و از این حیث نویسندگان به موضوع انتخاب شده تسلط خاصی دارند.

[3] - مصاحب، غلامحسین، دایرة‌المعارف فارسی، ج1، ص 959.

[4] - تسخیری، محمدعلی، رسالت ما تقریب در اندیشه‌ها و وحدت در عمل، ص 94.

[5] - همان منبع

- همان منبع 1

[7] - جمعی از نویسندگان، دایرة‌المعارف آموزش عالی، ج2، ص708.

[8]- جمعی از اندیشمندان اسلامی، راهکارهای اندیشه‌ای و کاربردی تحقق تقریب مذاهب اسلامی، ص 14.

1- http://mazaheb.ac.ir/?part=news&inc=news&id=466

[10]- http://mazaheb.ac.ir/?part=news&inc=news&id=178

[11] - http://mazaheb.ac.ir/?part=news&inc=news&id=72

[12] - http://mazaheb.ac.ir/?part=menu&inc=menu&id=329

[13] - همان منبع

[14] - همان منبع

[15] - همان منبع

[16] - همان منبع

1- همان منبع

[18] - آموزش عالی و توسعه‌ی پایدار، ج2، ص 14.

[19] -www.mazaheb.ac.ir

[20] - ر.ک: مجله‌ی الجودی، شماره‌ی دوم، انجمن علمی فقه و حقوق شافعی، معاونت فرهنگی و دانشجویی، دانشگاه مذاهب اسلامی، پاییز و زمستان 1393هـ.ش.

[21] - ر.ک: مجله‌ی امام ابوحنیفه، سال چهارم، شماره‌ی چهارم، انجمن علمی فقه و حقوق حنفی، معاونت فرهنگی و دانشجویی، دانشگاه مذاهب اسلامی، بهار 1393هـ.ش.

[22] - این مجله بنابر مجوز شماره 3/18/127841 مورخ 1394/6/30 کمیسیون بررسی نشریات علمی کشور وزارت علوم، تحقیقات و فناوری از شماره 1 (بهار و تابستان 1392) دارای رتبه « علمی ـ پژوهشی»

می‌باشد.

[23] - این مجله بنابر مجوز شماره 3/18/547380 مورخ 1392/10/23 کمیسیون بررسی نشریات علمی کشور وزارت علوم، تحقیقات و فناوری از شماره 34 (زمستان 1392) دارای رتبه «علمی ـ ترویجی» می‌باشد.

[24] - آیین نامه شورای انقلاب فرهنگی در خصوص کرسی های آزاد اندیشی مصوب مورخ 14/12/1389

[25]- Islamic Educational Scientific and Cultural Organization.

آیسیسکو سازمان علمی، فرهنگی و آموزشی وابسته به سازمان کنفرانس اسلامی است که در سال 1979 تأسیس شد. مقر این سازمان در رباط در مراکش قرار دارد. 57 کشور اسلامی از جمله ایران عضو این سازمان هستند.

[26] - ر.ک: مجموعه مقالات همایش اجتهاد در دوره‌ی معاصر، چاپ اول، دانشگاه مذاهب اسلامی، تهران، 1389هـ.ش.

[27] - ر.ک: مجموعه مقالات همایش علمی امربه‌معروف و نهی از منکر، چاپ اول، دانشگاه مذاهب اسلامی، تهران، 1387هـ.ش.